

TROMSØ MUSEUM – UNIVERSITETSMUSEET

RAPPORT MARITIM ARKEOLOGISK REGISTRERING

Dato: 2-3.06.2018   **Saksnr:** 18/1786   **Kommune:** Vestvågøy, Nordland

Sted: Ballstad fiskerihavn   **Sjøkart nr.:** 72

Type sak:

I Tromsø Museums uttalelse av 13.04.2018 til varsel om oppstart av reguleringsplanarbeid for områderegulering av Ballstad havn fra Multiconsult ble det varslet behov for marinarkeologisk befaring av tiltaksområdene i fjæra / sjø. Planforslaget for områderegulering i Ballstad havn vil tilrettelegge for Kystverkets planlagte utdypning i havna samt bruk av mudringsmasser til utfylling i sjø. Planlagte mudringsarbeid ble lagt frem av Kystverket allerede i et skisseprosjekt i 2014. Til sammen 9 mulige utfyllingsområder vurderes i planforslaget (fig. 1), med et samlet estimerte størrelse på omkring 300.000 m³. Tre av disse ble utpekte som prioriterte tiltaksområder av kommunen.

Ballstad havn er kjent for sjørettet aktivitet over lang tid og selve Ballstad ble nevnt i de skriftlige kildene allerede i Aslak Bolts jordebok fra omkring 1430. Det er Kremmarvika på Ballstadlandet som regnes som den eldste handelsplassen i Ballstad. Stedet var opprinnelig statens eiendom, med en rekke ulike forpaktere opp gjennom tidene, før det blir solgt til kjøpmannen Johan Tengmann. Her lå med all sannsynlighet Ballstads første butikk. Både på Ballstadlandet og på Ballstadøya var det dampskipsekspedisjoner i mange år, og stedet fikk tidlig flere gjestgiverier og et hotell. Ballstad Slip og Mekaniske Verksted ble startet i 1918 som det aller største verkstedet i Vest-Lofoten. At aktiviteten i Ballstad havn har vært intensiv og langvarig er det ikke noe tvil om, og spor etter dette burde kunne finnes igjen også i sjøen.

Dessverre har imidlertid denne intensive bruken av havnen helt frem til i dag også ført til store forstyrrelser i sjøbunnen. I perioden fra 1966 til 1978 ble det bygget molo over Hattviksundet, over Vernikholmen, over Spannsteinsundet og fra Hattvikholmen. I den samme perioden ble det utført en rekke utdypingsarbeider i området med gjennomsnitt dybde på -3 m. Kystverket planlegger videre utdypning ned til -8 m i indre og midtre del av havnen, samt muligens Kremmarvika hvor det ble tidligere mudret til -3,5 m eller fjell. En betydelig andel av det planlagte mudringsfeltet i midtre og indre havna ble dekt av marinarkeologisk befaring utført av Tromsø Museum i 1999 i forbindelse med Kystverkets tidligere mudringsarbeider. Utdypning som planlegges utenfor de områdene dekt av befaringen er allerede utsatt for omfattende inngrep fra eldre mudringsaktivitet og sannsynligheten for bevarte kulturminner vurderes som begrenset. Når det gjelder mulige utfyllingsområder fremviste på

oversiktskart i planbeskrivelsen, er det kun sjøarealet ved neset sør for Fryseriveien hvor det ble funnet løsfunn av bl.a. Trønderkeramikk (ID90052) samt utfor Ballstad slip som ble dekt av tidligere befarings- og potensiale for bevarte kulturminner er mye større enn ved mudringsfeltene.

Registrert av: Stephen Wickler, forsker / marinarkeolog

Orientering: Ballstad fiskerihavn er Vestvågøy kommunes servicehavn for fiskeflåten, og en viktig havn for både landing av fangst og service i hele regionen.

Områdebeskrivelse (kulturmiljø, bygningsmiljø, urørt, etc.):

Som nevnt ovenfor, er Ballstad kjent for omfattende sjørettet aktivitet over lang tid og mye av strandlinjen og grunne sjøarealet har vært utsatt for diverse tiltak (mudring, utfylling, kaibygging, mm) over flere hundrede år. De 9 utfyllingsområder som ble befart er beskrevet nedenfor med hovedfokus på de 3 områder prioritert av kommunen beskrevet fra sør til nord.

Område 3 Gjermesøya (38.000 m²) – vest for moloen i Valan

Grunne utfyllingsområde lengst sør i Ballstad havn med flere mindre holmer hvor nesten alt er tørrlagt ved fjære sjø (se fig. 2). Mesteparten av fjæra består av leire (makkfjæra) med en del grus og småstein i noen områder (fig. 3-5). Sjøbunnen lengst nord ved moloroten er grovkornet kvit skjellsand. Store kampesteiner og fastfjell er spredt utover mye av sjøarealet og tildekt av tett tarevekst som dekker sjøbunnen fullstendig. Fjæra har forholdsvis lite skrot og søppel som er spredt rundt men mest konsentrert langs den utfylt strandlinjen på Gjermesøya hvor det finnes rester av en plastrete steinkai lengst vest (fig. 3). En del søppel tilknyttet historisk bosetting (eldre flaskefragmenter, keramikk, jernskrot samt hest- og kubein) er spredt utover fjæra. Det største holme, som ligger i midten av tiltaksområdet, er fylt ut med en steinfundament tolket som tilhørende en tidligere brygge (fig. 6). En forvitret fortøynings T-bolt med ring ligger på ei mindre holme litt lenger vest (fig. 7). En til T-bolt med mye taurester ligger på en holme lenger sørover.

Område 2 Ballstad Servicehavn (6.300 m²)

Bukta nord for Ballstad Slip og sør for Hemmingodden som ble delvis dekt av Tromsø Museums befarings i 1999 (se fig. 8). Strandlinjen har vært utsatt for nokså omfattende tidligere utfylling med en mengde store steiner dumpet øverst i fjæra. Fjæra er dekt av mye grove grus og mindre steiner blandet med mudder og sand og et stedvis tett tangbelte i fjæra. Et relativt stor mengde med søppel ble registrert i nærheten av en eldre steinfylling (ca. 22 x 3 m) som tilhørte en rekke med 3 eldre sjøboder som er fjernet (fig. 9). Det eldre sjøbodfundamentet er delvis dekt av ny utfylling. Her er det mye avfall fra sjøbodene med fiskeutstyr, jernskrot, keramikk, murstein, vindusglass og flasker samt beinrester fra husdyr (fig. 10). Et gammelt sjøhus på pæler og stor naust ligger lengst nord og innerst i bukta (fig. 11).

Område 1 Reinesjøen (3.000 m²)

Begrenset området sør for utfylling til Nic Haug avgrenset av eksisterende utfyllinger på tre sider (se fig. 12). Større vanddyp med dårlig sikt på grunn av algevekst under befarings. Lite potensiale for forekomst av kulturminner.

Lavere prioriterte utfyllingsområder:

-Reinholmen (3.800 m²) - nord for Reinesjøen

Tidligere utfylt holme på Ballstadlandet med fjæra bestående av fastfjell og grus/småstein.

-Fryseriveien – øst for Ballstad slip

Utfylt fjæra med steinkai på et lite nes i midten. En god del moderne søppel og mudder mellom fastfjell og stein. Dekt av marinarkeologisk befarings i 1999 hvor det ble funnet løsfunn av bl.a. Trønderkeramikk (ID90052).

-Hattvikholmen – sjøareal langs Moloveien på nordsiden av holmen

Omfattende tidligere utfylling med relativt stor dybde og en del søppel på bunnen.

-Purkrota (9.200 m²) – langgrunne poll nord for Moloveien på Ballstadøya

Liten vik / poll med tilgang til sjøen avsteng av utfylling nord for Moloveien. Fjæra består for det mest av fastfjell og blanding av stein, mudder og sand ellers på sjøbunnen. Lys sand i østlig del. Ingen spor etter eldre aktivitet langs strandlinje eller i fjæra.

-Fylling på østsiden av bruhode på Borga

Langgrunn fjæra med grove grus og mindre stein blandet med mudder i midten (makkfjæra). Stedvis tett tangbelte. En del moderne søppel (glass, takstein, jernskrot). Eldre steinkai på et lite nes lengst øst i området bygd ut fra fastfjell med et mindre lavtliggende utfylling i fjæra lengre vestover (fig. 13).

-Hjellskjæret – på vestsiden av bruhode på Ballstadøya

Stor holme med fiskemottak og småbåthavn tidligere brukt til fiskehjeller. Fjæra veldig likt fyllingsområdet på østsiden av brua med utbredt utfylling rundt hele holmen og ny industrikai på nordsiden. En del moderne søppel og skrot i fjæra langs sørsiden av holmen (fig. 14).

Undersøkelse (praktisk gjennomføring):

Befaring av tiltaksområdet i fjæra / sjø ble gjennomført av Tromsø Museum ved fjære sjø. Samtlige utfyllingsområder som er grovt avgrenset i planforslaget ble dekt av befaringsen. Området lengst nord på Gjermesøya og vest for moloen i Valan hadde mest omfattende spor etter eldre aktivitet med bryggefundament og fortøyningsbolter på holmene i tiltaksområdet. En del avfall av eldre dato, muligens tilbake til 1800-tallet, ble registrert i fjæra med tettest konsentrasjon langs strandlinjen på Gjermesøya. Det ble også registrert strukturer og løsfunn av eldre dato i utfyllingsområdet designert Ballstad Servicehavn i bukta mellom Ballstad Slip i sør og Hemmingodden i nord. Et relativt stor mengde med avfall ble registrert ved steinfeldament til en fjernet rekke med gamle sjøboder. Et gammelt sjøhus på pæler og eldre naust ligger lengst nord og innerst i bukta. Den sørlig delen av området ble dekt av marinarkeologisk befarings i 1999. De andre utfyllingsområder hadde lite spor etter eldre aktivitet langs strandlinjen og i fjæra. Mesteparten av fjæresonen i områdene vurdert til utfyllinger var tørrlagt under befaringsen. Undersøkelsen påviste ikke automatisk vernete kulturminner eller andre verneverdige funn innenfor de undersøkte områdene.

Resultat: Ingen automatisk vernete kulturminner registrert i fjæresonen / sjø.

Funn: Kun en mindre mengde moderne og noen få eldre, muligens tilbake til slutten av 1800-tallet, løsfunn i fjæra.

Vurdering av saken: (Ingen konflikt, direkte konflikt, skade) Ingen konflikt med kulturminner under vann i områdene dekt av befaringen.

Figur 1. Kartutsnitt som antyder mudrings-/utdypingsområder med rød skravur og mulige utfyllingsområder med sirkler (Kilde: Fig. 1-1, Planprogram Områderegulering Ballstad havn).

Figur 2. Kart over sørlig Ballstad havn med dybdekoter i sjøen som viser lokalisering av bryggefundament og fortøyningsbolter i utfyllingsområdet ved Gjermesøy.

Figur 3. Utsikt fra fjæra i sørvestlig del av utfyllingsområdet ved Gjermesøy med rester av en gammel steinkai (mot vest).

Figur 4. Utsikt over utfyllingsområdet ved Gjermesøya (mot nordøst).

Figur 5. Utsikt over fjæra i sørøstlig delen av utfyllingsområdet ved Gjermesøya (mot nordøst).

Figur 6. Holme med eldre bryggefundament utfylling (mot nord).

Figur 7. Utsikt mot Magerodden fra holmen med bryggefundament med fortøynings T-bolt i bakgrunn (mot vest).

Figur 8. Kartutsnitt over midtre delen av Ballstad havn som viser lokalisering av utfyllingsområder og sjøbod fundament i bukta sør for Hemmingodden.

Figur 9. Utsikt over steinfundament til tidligere sjøbodrekke i bukta sør for Hemmingodden (mot nord).

Figur 10. Løsfunn i fjæra ved steinfundament til tidligere sjøbodrekke.

Figur11. Utsikt over fjæra i bukta sør for Hemmingodden med gammels sjøhus og naust (mot nord).

Figur 12. Kartutsnitt over nordlig delen av Ballstad havn med mulige utfyllingsområder avmerket.

Figur 13. Utsikt over fjæra i utfyllingsområdet øst for bruhode på Borga med eldre lavtliggende utfylling foran og steinkai i bakgrunn (mot øst).

Figur 14. Utsikt over utfylt strandlinjen og fjæra mellom Hjellskjæret og Ballstadøya i utfyllingsområdet vest for bruhode (mot sør).